

УДК 378.147:629.5.072.8(043.3)

DOI:

Олександр Даниленко, кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри навігації і управління судном
Дунайського інституту Національного університету “Одеська морська академія”

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ І ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено обґрунтування педагогічних умов і характеристику технології формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності. З'ясовано, що формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності в умовах неперервної освіти доцільно проектувати у чотири етапи (перший – початковий, другий – поглибленої підготовки, третій – інтеграції теоретичної і практичної підготовки, четвертий – професійного становлення). На кожному етапі необхідно забезпечити реалізацію певних педагогічних умов, а також впровадити педагогічні умови, які мають наскрізний вплив, тобто передбачають реалізацію впродовж усіх чотирьох етапів.

Ключові слова: майбутні судноводії; педагогічні умови; готовність до професійної діяльності; навігація і управління морськими суднами; технологія; вищі морські навчальні заклади.

Лит. 9.

**Oleksander Danylenko, Ph.D.(Pedagogy), Head of the
Navigation and Ship Handling Department,
Danube Institute of the National University “Odessa Maritime Academy”**

PEDAGOGICAL CONDITIONS AND TECHNOLOGY OF THE FORMATION OF FUTURE NAVIGATORS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article presents the grounds of pedagogical conditions and characteristics of the technology of the formation of readiness of future navigators for professional activity. It is found out that preparation of this category of specialists for professional activity is advisable to implement in phases, taking into account the level and content of education, peculiarities of individual-psychological and professional development of cadets (students), levels and peculiarities of their practical training at different courses of study, as well as peculiarities of the educational process in higher maritime educational institutions. In view of this, the following stages of the formation of readiness of future navigators for professional activity are recommended: the first stage – initial, the second – advanced training, the third – integration of theoretical and practical training, and the fourth – professional development. By the results of the empirical research, as well as taking into account the results of the analysis of the scientific and theoretical foundations of continuous training of future navigators, the peculiarities of their professional activities, it was concluded that the effectiveness of the formation of readiness of future navigators for professional activities is caused by a set of specially designed system factors affecting the educational process of higher maritime educational institutions, personal parameters of its participants (cadets and students). Pedagogical conditions are such factors. The method of expert assessment is used to directly identify the pedagogical conditions that can really contribute to the effective formation of the readiness of future navigators for professional activities. According to the designed technology it is determined that at each stage of the formation of readiness of future navigators for professional activities it is necessary to ensure the implementation of certain pedagogical conditions. However, the study also proposes the introduction of pedagogical conditions that have a cross-cutting impact, i.e., that they be implemented in all four phases.

The further solution of the research problem presupposes the modeling of the system of continuous professional training of future navigators in the higher maritime educational institutions.

Keywords: future navigators; pedagogical conditions; readiness for professional activity; navigation and handling of ships; technology; higher maritime education institutions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність обґрунтування педагогічних умов і проектування технології формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності обумовлена потребою удосконалення системи їхньої неперервної професійної підготовки у вищих морських

навчальних закладах (далі – ВМНЗ). Результати узагальнення публікацій, нормативно-правових документів, що регламентують вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців з навігації та управління морськими суднами, а також емпіричного досвіду свідчать про те, що існує об'єктивна потреба у забезпеченні високого рівня професійної компетентності майбутніх судноводіїв. Від них вимагається оволодіти

сучасними методами та формами організації праці на судах, засвоїти професійні вміння і навички роботи в реальних умовах професійної діяльності, вміти приймати самостійні рішення, розв'язувати проблеми й працювати в команді, бути готовим до перевантажень, стресових ситуацій і вміти швидко з них виходити. Тобто майбутній судноводій повинен оволодіти всіма необхідними компетентностями, що передбачені Міжнародною конвенцією про підготовку, дипломування моряків і несення вахти (далі – Міжнародна конвенція ПДМНВ 78/95) [6]. З огляду на це потребують обґрунтування педагогічні умови формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності, а також проектування технології їх впровадження у процес неперервної професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми, та на які опирається автор. Проблема удосконалення підготовки майбутніх фахівців водного та морського транспорту неодноразово привертала увагу науковців. Зокрема у публікаціях А. Дулі [3], С. Єгорової [5], Д. Осадчука [7] розкрито особливості застосування положень компетентнісного підходу у підготовці фахівців морського транспорту. Особливості застосування системного підходу до алгоритмічної підготовки судноводіїв в умовах інформаційно-комунікаційного середовища представлено у публікаціях С. Волошинова [1]. Дослідник Л. Герганов [2] представляє концептуальні засади професійного навчання кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві, О. Дягілева [4] обґрунтовує ідеї підготовки науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів морського профілю в контексті розвитку науково-дослідницького середовища, Н. Слюсаренко і О. Задорожня узагальнюють особливості розвитку інформаційних технологій в системі морської освіти України [8], К. Ткаченко [9] представляє дослідження проблем системи підготовки фахівців водного та морського транспорту.

Виділення невирішених раніше частин проблеми, що розглядається у статті. Однак серед досить широкого спектру досліджень відсутні публікації, у яких запропоновано комплексне і системне вирішення проблеми удосконалення процесу підготовки майбутніх судноводіїв до професійної діяльності шляхом поетапного впровадження обґрунтованих педагогічних умов відповідно до спроектованої технології, що може бути реалізована у системі неперервної професійної підготовки.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов і проектування технології формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дослідженні ми виходимо з того, що формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності доцільно реалізувати поетапно, з урахуванням рівня і змісту освіти, особливостей індивідуально-психологічного і професійного розвитку курсантів (студентів), рівнів та особливостей їхньої практичної підготовки на різних курсах навчання, а також особливостей освітнього процесу у ВМНЗ. З урахуванням цього можна запропонувати такі етапи формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності: перший – початковий; другий – поглибленої підготовки; третій – інтеграції теоретичної і практичної підготовки; четвертий – професійного становлення.

Перший – початковий етап формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності має часові межі від вступу до ВМНЗ і триває протягом першого року навчання. На цьому етапі відбувається активний вплив на мотиваційний, ціннісний та інформаційний компоненти готовності до професійної діяльності, що передбачає чітке уявлення курсантів (студентів) першкурсників про особливості професійної діяльності, стійке позитивне ставлення та стійкий інтерес до неї та до процесу професійної підготовки, посилення мотивації щодо отримання професійних знань в галузі судноплавства, демонстрацію ролі теоретичних знань у професійній діяльності, сприяння усвідомленню необхідності їх здобуття тощо. Важливим результатом першого курсу навчання у ВМНЗ є засвоєння курсантами (студентами) функцій матроса 2 класу.

Другий етап – поглибленої підготовки спрямований на формування інформаційного, психологічного та операційного компонентів готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності, що передбачає оволодіння сукупністю загальних і спеціальних знань, морально-психологічної готовності до діяльності, професійно-важливих властивостей, умінь і навичок, що забезпечують виконання професійних функцій, а також методами, способами і прийомами виконання професійної діяльності. Цей етап охоплює другий курс навчання і передбачає засвоєння майбутніми судноводіями функцій матроса 1 класу.

Третій етап – інтеграції теоретичної і практичної підготовки охоплює третій і четвертий курси

навчання і передбачає поглиблене формування і розвиток змісту всіх компонентів готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності (мотиваційного, ціннісного інформаційного, психологічного та операційного). На цьому етапі передбачено реалізувати узагальнення та поглиблення знань на міждисциплінарній основі, а також формування практичних навичок у майбутніх судноводіїв. Цей етап передбачає підготовку до державного іспиту й дипломування, а також виконання вимог стандартів щодо сформованих компетентностей, визначених як обов'язкові правилами II/1, II/2 Міжнародної конвенції ПДНВ-78/95 [6]. На етапі інтеграції теоретичної і практичної підготовки передбачено також завершення виконання вимог щодо практичної підготовки судноводіїв, встановлених правилом II/1 Міжнародної конвенції ПДНВ-78/95 [6], а також отримання необхідного стажу плавання та досвіду стосовно виконання завдань, обов'язків та відповідальності вахтового помічника капітана з урахуванням керівництва, наведеного у розділі В – II/1 Кодексу з підготовки і дипломування моряків та несення вахти.

Четвертий етап – етап професійного становлення охоплює період навчання в магістратурі, передбачає виконання вимог стандартів щодо сформованих компетентностей, встановлених у розділі А-II/2 Кодексу з підготовки і дипломування моряків та несення вахти, з поправками [6], що дозволяє випускникам обіймати посади осіб командного складу морських та річкових суден з навігації та управління морськими суднами, працювати на підприємствах, установах та організаціях, що забезпечують експлуатацію флоту, управління рухом суден та безпеку судноплавства, зокрема посади штурмана, головного штурмана, вахтового помічника капітана, старшого помічника капітана, капітана, головного капітана, головного капітана-координатора, інженера-диспетчера з руху флоту.

За результатами емпіричного дослідження, а також з урахуванням результатів аналізу науково-теоретичних основ неперервної підготовки майбутніх судноводіїв, особливостей їхньої професійної діяльності зроблено висновок про те, що ефективність формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності обумовлена комплексом спеціально спроектованих системних чинників, що впливають на освітній процес ВМНЗ, особистісні параметри його учасників (в першу чергу курсантів і студентів). Такими чинниками є педагогічні умови, що за змістом, впливом і характером поділяються на

дидактичні, психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні і соціально-педагогічні.

Для визначення педагогічних умов враховано науково-теоретичні основи підготовки майбутніх судноводіїв до професійної діяльності у вітчизняних ВМНЗ, результати наукових досліджень, у яких пропонується вирішення проблеми удосконалення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, результати узагальнення історичного та зарубіжного досвіду підготовки судноводіїв до професійної діяльності, а також результати моніторингу і діагностики сформованості готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності. Для безпосереднього виокремлення педагогічних умов, що реально можуть сприяти ефективному формуванню готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності, застосовано метод експертної оцінки. За результатами відбору було визначено експертну групу у складі 12 експертів – науковців, завідувачів кафедр, професорів і доцентів зі стажем педагогічної роботи понад 10 років.

Результатом дослідно-аналітичної роботи став висновок про те, що формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності буде ефективним, якщо на кожному етапі цього процесу забезпечити реалізацію таких педагогічних умов:

- на першому – початковому етапі:
- формування свідомого розуміння курсантами (студентами) необхідності оволодіння дисциплінами всіх циклів підготовки, передбаченими освітньо-професійною програмою; психолого-педагогічний супровід адаптації курсантів (студентів) до навчання у вищому морському навчальному закладі та проходження плавальної практики на судах морського флоту; формування і розвиток професійних ціннісних орієнтацій майбутніх судноводіїв з використанням потенціалу змісту дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки, а також навчальної плавальної практики;
- на другому – етапі поглибленої підготовки:
- упровадження інноваційних методів і форм навчання і викладання з метою активізації курсантів (студентів) до розвитку професійно-значущих особистісних властивостей; розвиток психологічної готовності майбутніх судноводіїв до прийняття управлінських рішень і несення вахти шляхом інтеграції в освітньо-професійну програму додаткового курсу на засадах міждисциплінарного підходу;
- на третьому – етапі інтеграції теоретичної і практичної підготовки:
- проектування і впровадження в освітньо-

професійну програму спеціального курсу для поглибленого вивчення особливостей річкового судноплавства; підготовка майбутніх судноводіїв до професійної міжкультурної комунікації у складі поліетнічних і мультикультурних судових команд;

- на четвертому – етапі професійного становлення:

- розвиток в курсантів (студентів) ВМНЗ здатності до лідерства та досягнення особистісно значущих цілей; розвиток мотивації до самостійної науково-дослідної роботи курсантів (студентів) в магістратурі.

Разом з тим, у дослідженні також пропонується впровадити педагогічні умови, які мають наскрізний вплив, тобто передбачають реалізацію впродовж усіх чотирьох етапів. Зокрема йдеться про посилення практико-орієнтованого спрямування освітнього процесу у ВМНЗ шляхом впровадження наскрізної програми практичної підготовки; проектування мети, завдань і результатів поетапної підготовки майбутніх судноводіїв від матроса 2-го класу до штурмана з урахуванням вимог Міжнародної Конвенції з підготовки, дипломування моряків і несення вахти; імітаційне моделювання ситуацій, які відтворюють максимально наближені до реальних умов несення судової вахти на основі застосування інформаційно-комунікаційних і тренажерних технологій і комплексів; науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності науково-педагогічних працівників щодо формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності; регулярний моніторинг якості формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, формування готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності в умовах неперервної освіти доцільно проектувати у чотири етапи (перший – початковий, другий – поглибленої підготовки, третій – інтеграції теоретичної і практичної підготовки, четвертий – професійного становлення). На кожному етапі необхідно забезпечити реалізацію певних педагогічних умов, а також впровадити педагогічні умови, які мають наскрізний вплив, тобто передбачають реалізацію впродовж усіх чотирьох етапів.

Перспективами подальших наукових розвідок у контексті розв'язання проблеми дослідження є обґрунтування системи неперервної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошинов С. А. Алгоритмічна підготовка майбутніх судноводіїв з системою візуальної підтримки в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2012. 20 с.

2. Герганов Л. Д. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського транспорту на виробництві: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 485 с.

3. Дуля А. Підготовка майбутнього фахівця морської галузі у контексті компетентнісного підходу. *Людинознавчі студії. Сер.: Педагогіка*. Дрогобич, 2015. Вип. 31. С. 146–155.

4. Дягилева О. Підготовка науково-педагогічних працівників ВМНЗ морського профілю в контексті розвитку науково-дослідницького середовища. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2014, вип. 131. С. 94–98.

5. Єгорова С. М. Особливості впровадження засад компетентнісного підходу у вищу професійну освіту фахівців морського транспорту. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer35/664.pdf>.

6. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 г., измененная конференцией 1995 г. Санкт-Петербург, 1996. 551 с.

7. Осадчук Д. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Педагогічний дискурс*. Хмельницький, 2016. Вип. 21. С.133–136.

8. Слюсаренко Н. В., Задорожня О. І. Розвиток інформаційних технологій в системі морської освіти України: історія та сьогодення. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ–Вінниця, 2018. Вип. 50, с. 368–373.

9. Ткаченко К. Дослідження проблем системи підготовки фахівців водного та морського транспорту. *Економічний аналіз*. Київ, 2012, вип. 10, ч 2. С. 71–75.

REFERENCES

1. Voloshynov, S. A. (2012). Alhorytmichna pidhotovka maibutnix sudnovodiiv z systemoiu vizualnoi pidtrymky v umovakh informatsiino-komunikatsiinoho pedahohichnoho seredovyshcha [Algorithmic training of future navigators with a visual support system in the information and communication pedagogical environment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson, 20 p.[in Ukrainian].

2. Herhanov, L. D. (2016). Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv morskoho transportu na vyrobnytstvi [Theoretical and methodical bases for professional on-the-job training of qualified sea transport workers]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 485 p. [in Ukrainian].

3. Dulia, A. (2015). *Pidhotovka maibutnoho fakhivtsia morskoi haluzi u konteksti kompetentnisnogo pidkhodu, Liudynoznavchi studii* [Training the future marine specialist in the context of a competence approach]. Issue 31, pp. 146–155. [in Ukrainian].

4. Diahyleva, O. (2014). *Pidhotovka naukovopedahohichnykh pratsivnykiv VNZ morskoho profilu v konteksti rozvytku naukovo-doslidnytskoho seredovyscha* [Training of scientific and pedagogical staff of maritime universities in the context of the development of the research environment]. *Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University "Academic Commentaries. Series: Pedagogical Sciences"*. 2014, Vol. 131, pp. 94–98. [in Ukrainian].

5. Yegorova, S. M. (2014). *Osoblyvosti vprovadzhennya zasad kompetentnisnogo pidhodu u vishu profesiynu osvitu fahivciv morskogo transportu* [Features of introduction of the principles of competence approach in higher professional education of specialists in maritime transport]. Available at: <http://www.sworld.com.ua/konfer35/664.pdf> [in Ukrainian].

6. *Mezhdunarodnaya konventsia o podgotovke i diplomirovanii moryakov i nesenii vakhty 1978 g., izmenennaya konferentsiey 1995 g.* [International convention on the preparation and certification of seafarers and watchkeeping, 1978, amended by the 1995 conference]. 1996, St. Petersburg. [in Russian].

7. Osadchuk, D. (2016). *Kompetentnisnyi pidkhid u pidhotovtsi maibutnikh ofitseriv morskoho torhovelnogo flotu do roboty v ekstremalnykh sytuatsiiakh* [Competence Approach in the Training of the Intended Merchant Marine Officers to the Work in the Extreme Situations]. *Pedagogical Discourse*, Issue 21, pp. 133–136. [in Ukrainian].

8. Shlusarenko, N. V. & Zadorozhnia, O. I. (2018). *Rozvytok informatsiinykh tekhnolohii v systemi morskoi osvity Ukrainy: istoriia ta sohodennia* [Development of information technologies in the maritime education system of Ukraine: history and present]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. Kyiv-Vinnytsia, Vol. 50, pp. 368–373. [in Ukrainian].

9. Tkachenko, K. (2012). *Doslidzhennia problem systemy pidhotovky fakhivtsiv vodnoho ta morskogo transportu* [Study of problems of the system of training of specialists of water and sea transport]. *Economic analysis*. Vol. 10, part. 2, pp. 71–75. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.12.2019

“Той, хто вміє запитувати, той вміє навчати”.

*Костянтин Ушинський
український педагог*

“Неможливо виховати мужню людину, якщо не поставити її в такі умови, коли вона б могла виявити мужність, будь в чому – в стриманості, у прямому відкритому висловлюванні, в певній нужді, терплячості, сміливості”.

*Антон Макаренко
український педагог*

“Людина – вища цінність, єдиний творець усіх досягнень культури на Землі, розумний центр Всесвіту, той пункт, від якого все повинно починатися і до якого все повинно повертатися”.

*Дені Дідро
французький філософ*

